

20 Kształtowanie się systemu komunistycznego w Polsce

WYMAGANIA WYNIKAJĄCE Z PODSTAWY PROGRAMOWEJ

LV. Proces przejmowania władzy przez komunistów w Polsce (1944–1948).

Uczeń:

1) opisuje straty demograficzne, terytorialne, gospodarcze i kulturowe po II wojnie światowej (ze szczególnym uwzględnieniem wymuszonych migracji milionów Polaków oraz dalekosiężnych skutków eksterminacji znacznej części polskich elit).

Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 1) ocenia następstwa społeczno-gospodarcze zmiany granic państwa polskiego;
- 2) omawia sytuację polskiej emigracji politycznej i działalność rządu Rzeczypospolitej na uchodźstwie.

LVI. Stalinizm w Polsce i jego erozja.

Uczeń spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 2) wyjaśnia rolę Radia Wolna Europa wobec propagandy komunistycznej.

CZAS ZAJĘĆ

2 godziny lekcyjne

CELE LEKCJI

Uczeń:

ZNA

- daty: 1944–1946, 1945, 1945–1950, 1947, 1950, 1951–1959, 1952, 1970
- postacie: Ryszarda Kaczorowskiego, Augusta Zaleskiego, Władysława Raczkiewicza, Jerzego Giedroycia, Jana Nowaka-Jeziorańskiego

ROZUMIE

- pojęcia: Ziemie Zachodnie i Północne, Ziemie Odzyskane, repatriacja, wysiedlenia, dipiśi, weryfikacja narodowościowa, akcja „Wisła”, emigracja powojenna, Instytut Literacki, miesięcznik „Kultura”, Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, Instytut Józefa Piłsudskiego w Ameryce, Radio Wolna Europa
- przyczyny zmian terytorialnych w Polsce po II wojnie światowej
- powody pozostawiania na Ziemiach Zachodnich i Północnych ludności miejscowej
- przyczyny powojennej emigracji Polaków na Zachód
- istotę działalności instytucji kulturalnych po 1944 r. na emigracji

POTRAFI

- wymienić straty poniesione przez Polskę w wyniku II wojny światowej
- wskazać na mapie ziemie utracone przez Polskę po II wojnie światowej oraz Ziemie Zachodnie i Północne, zwane Ziemiami Odzyskanymi

- wskazać znaczenie akcji „Wisła”
- opisać podejście ludności polskiej i rosyjskiej do ludności mazurskiej, warmińskiej, kaszubskiej czy śląskiej
- wskazać źródła powojennej polskiej emigracji

Materiał realizowany na pierwszej godzinie lekcyjnej

I. WPROWADZENIE

Podajemy temat i główny cel lekcji (*Poznam sytuację społeczną i gospodarczą w Polsce po zakończeniu II wojny światowej*).

II. ROZWINIĘCIE

Rozdajemy uczniom karty pracy. ▶ Następnie każdą parę uczniów prosimy, aby na podstawie podrzdziału *Straty wojenne* (s. 232–233) uzupełnili inny wiersz tabeli dotyczący określonego rodzaju straty.

Gdy uczniowie skończą wykonywać zadanie, wyświetlamy film *Straty kultury polskiej w czasie II wojny światowej*. ▶

Po projekcji zadajemy uczniom pytanie:

- ▶ Jakich strat doznała Polska i jej mieszkańcy w wyniku II wojny światowej?

ALTERNATYWA

Prosimy uczniów, aby zapoznali się z filmem *Straty kultury polskiej w czasie II wojny światowej* ▶ oraz podrzdziałem *Straty wojenne* (s. 232–233). Następnie na stronie mentimeter.com (lub w aplikacji [mentimeter](https://mentimeter.com)) tworzymy prezentację z trybem „Word cloud” i wpisujemy na środku „POLSKIE STRATY WOJENNE”. Generujemy kod, dzięki któremu uczniowie dołączają do prezentacji. Wpisują odpowiedzi, które wyświetlają się na tablicy, tworząc chmurę wyrazową.

W dalszej części lekcji uczniowie zapoznają się z treścią infografiki *Straty poniesione przez Polskę w wyniku II wojny światowej* (s. 238) – zwracamy uwagę na straty ludności oraz szacunek szkód wojennych.

Zadajemy pytania:

- ▶ Ile osób zginęło w wyniku terroru okupanta?
- ▶ Ile osób zginęło w gettach, obozach oraz w wyniku egzekucji i pacyfikacji?
- ▶ O ile zmniejszyła się liczba ludności Polski na skutek wojny?
- ▶ W jakich sektorach gospodarki Polska poniosła największe straty w wyniku II wojny światowej?
- ▶ Dlaczego – waszym zdaniem – najmniej było strat w rolnictwie, ogrodnictwie oraz przemyśle, energetyce, górnictwie i rzemiośle?

Wyświetlamy film *Najwięksi przegrani II wojny światowej* ▶ i rozmawiamy w klasie o tym, jak przedstawiają się straty poniesione przez Polskę na tle innych krajów.

Następnie przypominamy, jak wyglądała mapa Polski w sierpniu 1939 r., a jak wyglądała ona po II wojnie światowej – odsyłamy uczniów do infografiki w podręczniku (s. 239). Prosimy, aby wskazali oni ziemie, jakie Polska utraciła, oraz te, które zyskała po II wojnie światowej.

Polecamy uczniom znaleźć w podrozdziale *Straty terytorialne i nowe granice* (s. 233–234) odpowiedzi na następujące pytania:

- › Kiedy i kto zdecydował o takim kształcie granic?
- › O ile procent zmniejszyło się terytorium Polski?
- › Jakie tereny Polski w powojniu nazywano Ziemią Północnymi i Zachodnimi?
- › Jaką rolę według Sowietów miały pełnić Ziemia Północna i Zachodnia?
- › Kiedy Niemcy uznali nienaruszalność granicy polsko-niemieckiej?

Opowiadamy o przekazach propagandy polskich władz funkcjonującej w powojniu, według której Ziemia Północna i Zachodnia to dawne ziemie polskie, dlatego nazywała je ona Ziemią Odzyskanymi. Odsyłamy uczniów do ilustracji (m2, s. 233) oraz wspólnie przyglądamy się komunistycznym plakatom z lat 40. w artykule zamieszczonym w serwisie Wielka Historia *Ziemia Odzyskana. Co komuniści robili, by udowodnić, że to rdzennie polskie terytoria?* ►

Po prezentacji prosimy klasę o:

- › wyjaśnienie, w jakim celu komuniści tworzyli takie plakaty,
- › wskazanie na plakatach elementów będących odwołaniem do czasów piastowskich.

Możemy również wspólnie z uczniami porównać mapę Polski z czasów Bolesława Krzywoustego (polecamy stronę mapy.gwo.pl ►) z mapą Polski po II wojnie światowej, aby się przekonać, czy rzeczywiście granice terytorium państw się pokrywały. Prosimy uczniów o wskazanie ziem, których nie obejmowało panowanie Bolesława Krzywoustego, a które znalazły się w granicach państwa polskiego po II wojnie światowej.

Podkreślamy, że zmiany granic doprowadziły do przesiedleń i migracji ludności.

Wyświetlamy uczniom fragment filmu *Sami swoi* (od 9:45 do 16:33). ►

Zadajemy pytania:

- › Skąd Pawlak z rodziną przyjechali na Ziemię Odzyskaną? (Możemy na [Google Maps](https://www.google.com/maps) odszukać miejscowość Krużewniki).
- › Dlaczego Kargul i Pawlak cieszyli się na swój widok?

Polecamy uczniom zastanowić się w parach nad pytaniami:

- › Jakie emocje towarzyszyły Polakom, którzy przenosili się z ziem utraconych przez Polskę na Ziemię Odzyskaną?
- › Jakie były argumenty za przeniesieniem się z Kresów, a jakie przeciw?

Prosimy, aby uczniowie zapoznali się z tekstami źródłowymi (m4, s. 235 i m5, s. 235), a później wykonali polecenia 2 i 3 na s. 235.

Następnie na podstawie dwóch pierwszych akapitów w podrozdziale *Przesiedlenia i migracje ludności* (s. 234–236) uczniowie odpowiadają na pytania:

- › Na czym polegała akcja „Wisła”?
- › Co to była repatriacja?
- › Jakie narody przesiedlano z terenów Kresów?
- › Gdzie osiedlano ludność przybyłą z Kresów?
- › Dlaczego ludność z Kresów przesiedlano na Ziemię Odzyskaną?

Mówimy uczniom, że po II wojnie światowej doszło do przesiedlenia ludności polskiej z utraconych na rzecz ZSRS Kresów na tereny Ziemi Zachodnich i Północnych oraz do wysiedlenia z tych ziem Niemców, którzy w większości trafili do okupowanych Niemiec. Opo-

wiadamy, że w latach 1945–1950 wysiedlono ok. 3 mln Niemców, a proces trwał tak długo i odbywał się stopniowo, gdyż władzom polskim potrzebni byli specjaliści, m.in. tacy, którzy pomogą w usuwaniu zniszczeń wojennych.

Omawiamy z uczniami losy ludności miejscowej z Ziemi Północnych – Mazurów i Warmiaków. Przypominamy, jakie były między nimi różnice (pokazujemy na mapie tereny przez nie zamieszkiwane, przypominamy historię tych grup, sięgając czasów nowożytnych; podkreślamy, że w związku z tym Warmiacy byli głównie katolikami, a Mazurzy protestantami). Następnie wyświetlamy dwa filmy ze wspomnieniami Mazurów i Warmiaków i zadajemy uczniom pytania:

1) *Ostatni Warmiacy i Mazurzy. 1945* (od 5:00 do 5:20 i od 5:58 do 6:38): ▶

- ▶ Jak myślicie, dlaczego mieszkańcy tych ziem posługiwali się wobec Rosjan legitymacją Związku Polaków?
- ▶ Kim byli volksdeutsche?
- ▶ Jak myślicie, dlaczego władze komunistyczne na Ziemiach Odzyskanych nie uważały Mazurów i Warmiaków za Polaków?

2) *Ostatni Warmiacy i Mazurzy. My, Wy, Oni*: ▶

- ▶ Dlaczego władze komunistyczne nakazywały Warmiakom i Mazurom opuszczać swoje domostwa?
- ▶ Jak wyglądały stosunki między ludnością lokalną Warmii i Mazur a ludnością napływową?
- ▶ Czemu służyła wspomniana w filmie rejestracja?
- ▶ Jak myślicie, kim czuła się ludność miejscowa: Polakami, Niemcami czy może Mazurami lub Warmiakami?

Następnie mówimy, że poznamy inne grupy mieszkańców Ziemi Zachodnich i Północnych, które nie były przez władze komunistyczne postrzegane jako ludność polska. Prosimy o przeczytanie fragmentu podrozdziału *Przesiedlenia i migracje* (s. 236) i odpowiedź na pytania:

- ▶ Wskaż inne niż już omówione grupy mieszkańców Ziemi Zachodnich i Północnych, które nie były przez władze komunistyczne postrzegane jako ludność polska i musiały przejść weryfikację narodowościową.
- ▶ Ilu w sumie mieszkańców Ziemi Odzyskanych przeszło pozytywnie weryfikację i otrzymało polskie obywatelstwo?

Podsumowujemy kwestię migracji, omawiając dipisów i Żydów oraz ogólną liczbę migrantów.

Następnie na ławkach kładziemy część karty pracy ▶ – dla grupy I albo dla grupy II. Na podstawie podrozdziału *Emigracja powojenna* (s. 237) uczniowie w parach odpowiadają na pytania, wcielając się albo w role polityków polskich władz na uchodźstwie, albo żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych.

Uczniowie odczytują swoje odpowiedzi na forum klasy.

Możemy krótko zaprezentować postać gen. Stanisława Maczka, który po wojnie nie wrócił do Polski i pozostał na emigracji w Edynburgu w Wielkiej Brytanii. Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej w kraju w 1946 r. pozbawił go polskiego obywatelstwa. Decyzja ta została oficjalnie uchylona w 1989 r. Bez prawa do jakiegokolwiek emerytury, renty, świadczeń przysługujących żołnierzom alianckim pracował jako sprzedawca i barman. Jego

sytuacja poprawiła się dopiero po 1989 r., gdy przywrócono mu polskie obywatelstwo i awansowano do stopnia generała broni.

Informujemy uczniów, że w krajach bloku wschodniego panowała cenzura i propaganda. Społeczeństwa pozbawione były swobodnego dostępu do obiektywnej informacji. Ważną rolę w łamaniu monopolu informacyjnego komunistycznej władzy odegrało Radio Wolna Europa, które od 1952 r. nadawało z Monachium audycje w języku polskim. Polskojęzyczną redakcją RWE przez blisko 20 lat kierował Jan Nowak Jeziorański.

Możemy uczniom przedstawić materiał filmowy *Tu Radio Wolna Europa*. ▶

Po obejrzeniu filmu uczniowie odpowiadają na pytania:

- ▶ Jaki cel przyświecał dziennikarzom RWE?
- ▶ Jakie kary mogły spotkać ludzi słuchających RWE?
- ▶ Kiedy RWE zakończyło swoją działalność?

Prosimy uczniów, aby przyjrzeni się grafice (m9, s. 242) i zadajemy pytania:

- ▶ Kto został przedstawiony na karykaturze?
- ▶ Co oznaczają symbole ukazane na mankiecie koszuli, na oparciu krzesła oraz na portrecie wiszącym na ścianie?

III. PODSUMOWANIE

Zadajemy uczniom pytania:

- ▶ Jak oceniacie sytuację Polski po zakończeniu II wojny światowej?
- ▶ Dlaczego niektórzy ludzie zdecydowali się na pozostanie w swoich rodzinnych stronach niezależnie od okoliczności, np. część Polaków na Kresach czy ludność miejscowa Ziemi Północnych i Zachodnich?

METODY KONTROLI

Uczniowie wykonują zadania kontrolne. ▶

PRACA DOMOWA

Oceń następstwa społeczno-gospodarcze zmiany granic państwa polskiego.

Materiał realizowany na drugiej godzinie lekcyjnej

I. WPROWADZENIE

Podajemy temat (*Sytuacja władz polskich na emigracji po II wojnie światowej*) oraz główny cel lekcji (*Omówienie sytuacji władz polskich na emigracji po 1945 r.*).

II. ROZWINIĘCIE

Na początek zadajemy pytania:

- ▶ Na podstawie jakiej konstytucji funkcjonowały władze polskie w czasie II wojny światowej?
- ▶ Jak nazywał się prezydent Polski na uchodźstwie w czasie II wojny światowej?

Mówimy uczniom, że Władysław Raczkiewicz zmarł w 1947 r. Przed śmiercią wyznaczył – zgodnie z konstytucją kwietniową – swojego następcę, lecz wybór ten – niezgodniony z wieloma politykami emigracyjnymi – nie został przez nich zaakceptowany. W środowisku polskiej emigracji doszło do rozłamu.

Wyświetlamy informacje o prezydentach RP na uchodźstwie ► i polecamy uczniom wypisać w zeszycie kolejno urzędujących prezydentów. Zwracamy szczególną uwagę na Ryszarda Kaczorowskiego.

Zadajemy pytania:

- Czy po II wojnie światowej polski rząd na uchodźstwie był na arenie międzynarodowej uznawany za rząd reprezentujący Polskę?
- Dlaczego – waszym zdaniem – polska emigracja dążyła do utrzymania władz na uchodźstwie?

Zwracamy uwagę uczniów na rolę, jaką w szerzeniu polskiej kultury odgrywało środowisko emigracyjne (np. Władysław Pobóg-Malinowski czy Oskar Halecki). Podkreślamy rolę Jerzego Giedroycia, współzałożyciela Instytutu Literackiego wydającego m.in. czasopismo „Kultura”.

Wyświetlamy film *Kim był Jerzy Giedroyc?* – część druga (od 2:08 do 8:41 i od 9:50 do 11:12). ► Prosimy, aby uczniowie zwrócili uwagę na następujące zagadnienia:

- Gdzie wyszedł pierwszy numer „Kultury”?
- W jakim mieście ostatecznie „Kultura” była wydawana?
- Jaki był priorytet Instytutu Literackiego w kwestiach finansowych?
- Jakie najważniejsze osoby tworzyły „Kulturę”?
- Jak wydawnictwa Instytutu Literackiego przesyłano do Polski?

Następnie polecamy uczniom, aby – w oparciu o informacje z filmu oraz z podrozdziału *Emigracyjne ośrodki kulturalne* (s. 240–241) – spróbowali w ramach pracy w grupach zredagować numer „Kultury”. Niech opracują:

- wywiad z Jerzym Giedroyciem na temat celów, jakie przyświecały Instytutowi Literackiemu,
- grafikę przedstawiającą efekty działań Instytutu Literackiego,
- spis osób współpracujących z „Kulturą”.

Informujemy, że w Londynie od 1945 r. działał Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego. Otwieramy stronę internetową Instytutu ► i prosimy uczniów, by znaleźli na niej informację o działalności tej placówki. Zadajemy uczniom pytania:

- Jaki jest cel działalności Instytutu i Muzeum?
- Jakie materiały znajdziemy w Instytucie?

Możemy z uczniami przejrzeć wirtualne kolekcje Instytutu.

Następnie prosimy o przeczytanie czwartego akapitu podrozdziału *Emigracyjne ośrodki kulturalne* ze s. 241, a następnie zadajemy pytania:

- Jakie instytucje wspierające polską kulturę i propagujące wiedzę o historii Polski powstały w Stanach Zjednoczonych?
- Czym przede wszystkim zajmowały się te instytucje?

III. PODSUMOWANIE

Uczniowie odpowiadają na pytanie:

- Jaką rolę odgrywały władze polskie na uchodźstwie oraz polskie instytucje kultury?

METODY KONTROLI

W aplikacji [mentimeter](#) tworzymy prezentację ze slajdem „Word Cloud” i zapisujemy hasło: „EMIGRACJA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ”. Generujemy kod i uczniowie wchodzi na stronę [menti.com](#), gdzie wpisują po 3 pojęcia lub nazwiska, które kojarzą im się z tym tematem. Dyskutujemy z uczniami o pojęciach lub postaciach, których nazwiska pojawiają się najczęściej.

PRACA DOMOWA

Oceń w formie pisemnej znaczenie polskich władz na uchodźstwie po II wojnie światowej.